

נחלקו רב אחא ורבינא האם הפטור הזה נדרש גם על המקרא שלפני פניו – פרשת שומר חנם, ומכאן שפטור בעליו עמו אמור גם בפשיעה, אם לאו – ואין פטור בפשיעה בבעלים.

א. להלכה פשיעה בבעלים פטור, כבכל מקום שנחלקו רב אחא ורבינא – הלכה כרבינא המיקל (עפ"י ר"ח רי"ף רמב"ם וש"ר. וע' ברי"ף וש"ר לעיל לה ובח"מ קג, ט שלכאורה נראה שנוקטים כרבינא להקל בממונות רק מצד הספק. וערמב"ם (שאלה ב, ח) שפסק בספקות לפטור בבעלים אבל בפשיעה חייב. ויתכן משום דהוי ספק ספקא. וע"מ"מ. וצ"ע). ונחלקו הראשונים בדין 'מזיק שלא בכוונה' בבעלים.

ב. נחלקו אמוראים בירושלמי (שבועות ה, א) האם השומר בבעלים צריך לישבע אם לאו (וע"ש בפני משה שפירש אם נשבע שלא פשע. וע"ע קצוה"ח רצא סקי"ח. ובנתי"מ (סקל"ד) נקט שחייב להשביע שבועה שאינה ברשותו ושבועה שלא שלח בה יד, והדעה בירושלמי שפוטרת – דוקא משבועה שלא פשע, שלפי אותה דעה פשיעה בבעלים פטור, לכך אין לו להשבע שלא פשע).

רב המנונא אמר שאינו נפטר עד שיהא עמו באותה מלאכה – כגון שנשכר לחרוש באותה פרה שהוא משכיר או לחמר אחר חמורו, ועד שיהא עמו מתחילה ועד סוף. ואולם השיבו על שני הדברים: גם אם יהא שאלו למלאכה אחרת (או לשום דבר בעולם, אפילו אמר לחברו השקני מים ושאל ממנו בהמתו והשקהו ונתן לו הבהמה. רמב"ם שאלה ופקדון ב, א) – פטור. וגם הזמן הקובע לפטור הוא שעת השאלה או השכירות, בין שנשאל עמו עם שאילת החפץ [כגון שהפרה עומדת בחצר השואל בשעה שנשאל לו ואינה מחוסרת משיכה, או שאמר לו: אינך נשאל לי עד שעת משיכת פרתך] בין שהיה הבעלים שואל לו מקודם, אבל שאל את הפרה ואחר כך שאל את הבעלים או שכרם – חייב, אפילו היו בעליו עומדים שם. ודרשו זאת מיתור הפסוקים, אם בעליו עמו... אם אין בעליו עמו...

א. התוס' פירשו שהזמן הקובע לענין זה הוא כשמוזמן עצמו לילך ולעשות עבודתו, אבל שעת האמירה קודם עסק המלאכה להישאל לו – אינה קובעת לענין שאילה בבעלים (ונראה שכן יש לדייק מלשון הרמב"ם (שאלה ב, א), שהתחלת הפעולה [או אולי אף הזימון אליה] קובעת).

והראב"ד (בשיטמ"ק) חכך שמא תחילת הילוכו להתעסק בשאילתו היא הקובעת להחשב 'בעליו עמו', או יתכן ששעת האמירה קובעת, אף קודם תחילת ההליכה – כל שלא חזר בו לבסוף משאילתו. וכן נטה המאירי [וכ"נ מתוך שנקט הראב"ד לעיקר – ע' במובא בר"ן צו. משמו. ואולם אם מראש נתחייב באמירה להישאל לו לזמן אחר, כגון שאמר אעבוד לך בצהריים – אין כאן שאילה בבעלים כעת. ואף כשלא הזכיר זמן קבוע – יש אומרים דוקא בשכירות אבל בקבלנות לא נקרא בבעלים עד שיתחיל במלאכה. עפ"י מאירי פא. וכ"מ שם בראב"ד בשיטמ"ק. וע' הג"א].

ב. כשעושה מעשה קנין-שאלה שיחול לאחר זמן, נראה שהשעה הקובעת היא שעת התחלת חלות השאלה ולא שעת המעשה. כן נראה ללמוד מדברי הראב"ד להלן צח: במשך עתה לשם שאלה מידית ושכירות עתידית. ג. לדעת רוב הפוסקים, פטור שאלה בבעלים אמור גם כשעשה ביזמת עצמו ללא בקשת השואל.

דף צו

רכב. א. האם יש הבדלים בין סוגי השימוש השונים של השאלה, לענין דיני השואל האמורים בפרשה?
ב. האם בעל בנכסי אשתו הריחו בגדר 'שואל' או 'שוכר' אם לאו?

א. נסתפקו בגמרא באדם ששאל בהמה לרבעה, האם שימוש כזה שאינו כדרך, מחשיבו כ'שואל' להתחייב באונסין. וכן נסתפקו בשאלה כדי להראות בה (שיחשב כעשיר ויקיפוהו באמנה. רש"י), שמה אינו כשואל מפני שאין לו שימוש בגוף החפץ. וכן שאלה לעשות בה פחות משה-פרוטה, או שאל שתי פרות לעשות בשתייהן שוה-פרוטה. ועלו כולם ב'תיקו'.

א. כן היא שיטת רש"י וריטב"א [ולפי הצד שיש כאן דיני שאלה - ודאי בבעליו עמו - פטור. ריטב"א]. ולדעת הרמב"ם והמאירי הספקות אמורים רק לענין פטור 'בעליו עמו', ואילו כלפי חיוב אונסין אין חילוק בסוגי השימוש (ע' לה"מ מחנ"א. וכן נקט בתורת חיים להלכה, דלא כמשמעות השו"ע שמו, א).

ב. כיון שלא נפשטו הבעיות - פטור השואל בכולם (ריטב"א), ומ"מ חייב בגנבה ואבדה כדין שומר שכר, כל שיש לשואל הנאת שוה פרוטה, שהואיל ונהנה מהנה (רמ"ה, רא"ש).

ב. בעל בנכסי אשתו (נכסי מלוג), הסיקו שאינו כשואל וגם לא כשוכר [משום השעבוד לפרקונה, תחת פירות. רש"י] אלא גדרו כלוקח.

כתבו התוס' שדינו כשומר חנם לענין חיוב בפשיעה.

והראב"ד (בשיטמ"ק) כתב שמסתבר שחייב בגניבה ואבידה לבעלים, שהוא נכנס תחתיה. ודעת הרמב"ם והריטב"א, וכן נקט הר"ן לעיקר - שהבעל פטור אף מפשיעה לפי שאת זכותה של האשה לקח. ועל כן אם החפץ שאול ביד האשה, היא חייבת בגניבה ואבידה [ומשלמת אם יש לה ממון משלה, או לכשתעמוד ברשות עצמה] אבל לא באונסין (עפ"י רמב"ן ורבנו יהונתן). ואם מתה - הבעל חייב בגניבה ואבידה, כדין יורשים המחזיקים בחפץ שאול שביד אביהם (ריטב"א). ואם הודיעה לבעל שהיא שאולה - הרי זה נכנס תחתיה (רמב"ם שאלה ב, יא). והוא שקיבלה על עצמו בשאלה (ראב"ד שם).

רכג. אלו אופני שאילה דינם בספק האם נפטר השואל משום שאילה בבעלים אם לא? אלו אופנים שנויים במחלוקת? ובאלו נסתפקו ופשטו?

האופנים המסופקים: שאל משותפין ונשאל לו אחד מהם. וכן: השאיל לשותפין ונשאל לאחד מהם - האם נפטר משום בעליו עמו אם לאו (הואיל ואין סברא לפטור שאלה בבעלים, והרי זה כחידוש שאין לך בו אלא חידושו. עתוס').

א. יש מפרשים הספק רק על החצי, אבל חצי של השותף השני - ודאי חייב. וי"מ הספק על חלק חברו או על שני החלקים (עתוס' שטמ"ק ומשל"מ שאלה ב, ז; קצוה"ח שמו סק"ג).

ב. בספק השני מדובר בכגון ששאלו לחרוש בקרקע משותפת, אבל שותפים בעסק אחר או שני אנשים שאינם שותפים ששאלו פרה בשותפות, יש במשמע שתהא שאולה לזה מחצית מהזמן ולזה מחצית מהזמן, וכאילו כל אחד שואל בפני עצמו הוא, ויש כאן 'שואל' שלם כלפי כל אחד (ריטב"א עפ"י רש"י).

כאמור לעיל, שאל בהמה לרבעה; שאלה ליראות בה; לעשות בה פחות משה-פרוטה; שאל שתי פרות לעשות בהן ש"פ - לשיטת הרמב"ם (שאלה ב, ט) נסתפקו בכל אלו אם יש בהם פטור 'בעליו עמו', ונשאר הדבר בספק. ואילו לרש"י הספק הוא בעיקר דין 'שואל'.

דין הספקות שהמוציא מחברו עליו הראיה, ואם תפס - אין מוציאים ממנו (עפ"י רבנו יהונתן; רמב"ם ב, ה). ולענין פשיעה כתב הרמב"ם שמשלם. וע' מ"מ).

האופנים השנויים במחלוקת: שאל מהאשה (מנכסי מלוג) ונשאל לו בעלה; אשה ששאלה ממנו דבר ונשאל לבעלה; לרבי יוחנן שאמר קנין פירות כקנין הגוף – נחשב הבעל כמשאיל או נשאל הלכך נפטר משום שאילה בבעלים, ולריש לקיש שאינו כקנין הגוף – חייב.

א. פירשו ראשונים 'שאל מהאשה' – ששאל מהבעל [שהנכסים בשימוש] בהסכמת האשה (עתוס' וחדושי הר"ן וריטב"א – שאל"כ אין זו 'שאלה').

ואילו הר"ד חזר ופירש ששאל מהאשה בלא דעת בעלה. והסיק שאילו היתה היא נשאלת לשואל, היה פטור משום 'בעליו עמו' שהרי קנין הגוף שלה הוא, אעפ"י שהשאלה שלא ברשות.

עוד כתב שאילו שאל מהבעל פרת מלוג ונשאל לו הבעל – תלוי הדבר במחלוקת חכמים ורבי יוסי; לחכמים השואל משלם לבעל הרי שהוא ה'בעלים' ופטור, ולרבי יוסי השואל משלם לאשה והבעל יאכל פירות כבראשונה, ואם כן השאלת עצמו עמו אינה פוטרת.

ב. יש שכתבו שהדברים אמורים רק לפי הצד בספק דלעיל שבשותפין יש דין 'בעליו עמו', אבל לפי הצד השני חייב שהרי אין לבעל אלא שותפות (עפ"י הראב"ד בשיטמ"ק). והריטב"א נקט לעיקר שאין הדברים תלויים, כי למ"ד קנין פירות כקנין הגוף הרי כאן 'שואל' ו'בעלים' שלמים (וע"ע שיטה).

ג. הלכה כריש לקיש בזה שאינו כקנין הגוף, הלכך השואל מן האשה ונשאל לו בעלה – אינה שאלה בבעלים (רי"ף; רמב"ם ב,ו).

ד. משאיל שהשאל עצמו למלאכת נכסי מלוג של השואל – יש לומר שודאי נחשב 'בעליו עמו', ואף אם קנין פירות לאו כקנין הגוף, סוף סוף נשאל למלאכת פירותיו של השואל, ולא גרע מ'השקני מים' (עפ"י תורת חיים. יעו"ש שצדד בזה).

האומר לשלוחו צא והישאל בשבילי עם פרתי – תלו זאת במחלוקת רבי יונתן ורבי יאשיה לענין שליח בהפרת נדרים, אם שלוחו כמותו לענין זה (מפני שנאמר כאן 'בעליו' (ערמב"ם), או מפני שכתוב כן פעמיים. עתוס').

רבנו חננאל הרי"ף והרמב"ם (שאלה ב,ו) פסקו כר' יאשיה שאין השליח כמו בעליו (ר"ה כתב שכך דייקי קראי. והרמב"ן והר"ן פקפקו על טעם זה. והרי"ף כתב שכן נראה ממהלך הסוגיא – וערמב"ן. והראב"ד פקפק בראית הרי"ף, אבל לא השיג על הרמב"ם). והר"ן נקט שפטור מפני הספק, שהמוציא מחברו עליו הראיה.

האופנים שנסתפקו ופשטו: האומר לעבדו, צא והישאל עם פרתי – פשט רבא לרב עיליש: מסתבר שיד העבד כיד רבו ופטור.

א. אם הוא עבד שאינו שלו, נראה שלפרש"י יתכן שאין בזה פטור 'בעליו עמו' כיון דלאו בר מצוה הוא, או שמא יהא הדבר תלוי במחלוקת רבי יונתן ורבי יאשיה בשליח (ערמב"ן).

ב. נשאל העבד שלא לדעת רבו – אינה שאלה בבעלים (רמב"ם שאלה ב,ה). והתוס' (צט. ד"ה באומר) כתבו: דוקא כשנשאל הרב בעצמו ושולח העבד במקומו [יש מי שפירש דבריהם: לא שנשתעבד לעשות מלאכה בעצמו ושולח העבד לעשותה במקומו, אלא שנשתעבד מעיקרא לשלוח את עבדו. שערי ישר ז,ז], אבל השאל פרתו ועבדו – אין זו שאילה בבעלים. ונראה שיש ראשונים שאינם סוברים חילוק זה (ע' חדושי הר"ן שם).

גזל פרה והשאיילה לאחר ונשאל הגולן עמה – הסיק בתורי"ד שאין כאן פטור 'בעליו עמו' הואיל והבעלים יכול לעמוד עם השואל בדין הרי הוא 'בעליו' ולא הגולן. ומשמע שלפי מסקנת דבריו אם הבעלים נשאל למלאכת השואל – הרי כאן 'בעליו עמו' נובעת הריטב"א וש"ר נראה לכאורה שאין כאן תורת 'שאלה' כלל. וה"ה שוכר שהשכיר בתוך ימי שכירותו לאחר, או שואל שהשאל, ונשאל הבעלים עם השוכר/השואל השני – פטור. ואם נשאל השואל הראשון לשני – חייב.

רכד. נכסים שנפלו לאשה נשואה ויש בתוכם נכסי הקדש שאינם ידועים – מתי הנכסים יוצאים לחולין, ומי הוא המועל בהם?

נכסי הקדש שבין הנכסים שנפלו לאשה – הבעל מעל לכשיוציאם, אבל בעודם צרורים ומונחים – לא קנאם בעל ולא יצאו לחולין (ואפילו נטלם הבעל או נטלתם האשה ונתנתם לו – אין כאן מעילה מפני שלא נתכוונו להוציא מרשות בעלים אלא סברו שלהם הוא. עפ"י תוס').

דפים צו – צז

רכה. השואל כלי ונשבר – האם יכול לשלם בשבריו בתוספת השלמת דמים, או שמא חייב לשלם כלי שלם כבתחילה?

רב הורה במעשה שבא לפניו באחד ששאל גרון מחברו ונשבר (בפשיעה) – שישלם גרון מעולה וטוב כמו ששאל. ורב אסי ורב כהנא חלקו. ואמרו בגמרא שהלכה כמותם, שמחזיר לו שבריו וממלא לו דמי כלי. כן פרש"י, שהנידון הוא אם חייב לשלם כלי מתוקן. ורבנו שמואל ורמב"ן וש"ר פירשו שלדברי הכל יכול לשלם בשברי כלים, ואפילו בסובין – ככל תשלומי נזיקין, אלא המחלוקת היא לענין הנשיאה בפחת שבין שעת השבירה לשעת העמדה בדין (או אונס שארע לאחר ימי השאלה ואמר לו טול את שלך. רמב"ן); האם השברים ברשות המשאל ולו הוזלו [שאיין שינוי קונה לשואל כבגולן], או ברשות השואל. וכן פרש ריב"ם (בתורא"ש: ריב"א) אלא שהוסיף נפקא מינה גם בלא פחת; האם פותחים לשואל שישלם דמי כלי שלם ואין מלמדין אותו לשלם השברים, או מלמדין אותו לשלם השברים מפני שהם ברשות המשאל עדיין.

רכו. השואל דבר מחברו, האם חייב במקרים הבאים:

- א. שאל בהמה וכחש בשרה או מתה מחמת מלאכה.
- ב. שאל חתול, וחברו עליו עכברים והרגוהו או שבלע עכברים רבים עד שמת.
- ג. מלמד תינוקות ושאר בעלי אומניות הקבועים בעיר, ששאלו מהם בני העיר דבר, ונאנס או אבד.
- ד. תלמידים ששאלו מרבה דבר ונגנב מהם, או הרב ששאל מתלמידיו.
- ה. אמר לו השואל למשאל בשעת שאלה 'השקני מים'; השאל בהמה ויצא עם השואל לסייעו בטעינתה.
- א. שאל בהמה וכחש בשרה מחמת מלאכה – בתחילה נסתפקו בדבר, והסיק רבא שאפילו מתה מחמת מלאכה פטור, כל שכן כחשה.
- א. דוקא כשלא הכביד במלאכה פטור (רמב"ן), אבל הכביד עליה או שחלתה כשהיא שאולה ואח"כ מתה מחמת מלאכה – חייב (ריטב"א).